

Tvorba parkov a iných umelých krajinných prvkov ako náhrada za prirodzené prostredie

L. Feriancová: Parks and Other Artificial Landscape Elements as a Replacement of Natural Environment. Život. Prostr., Vol. 37, No. 5, 244 – 248, 2003.

A contemporary park composition derives from English landscaping school. Contrary to the classical English approach, essential is to provide a park visitor with freedom of choice of destination, a possibility to explore, discover and feel the natural rules of the park. In the contemporary understanding, a park as a result of landscaping architecture has to be interconnected with its imminent and wider surroundings, site environment, soil and climactic conditions, infrastructure, and last but not least a local community. An urban park shall undoubtedly remain to be a place where an urban man seeks out contact with nature that evokes natural feeling of harmony, relaxation and peace. Hence it is obvious that composition of modern parks and urban green areas must originate from principles of nature-like scenes with utilization of natural grouping of herbal and wooden species while maintaining architectural harmony of environment.

Plochy zelene – organická súčasť urbanizovaného prostredia

Existencia prírodných prvkov v našich sídlach či už mestských, alebo vidieckych, má svoju historickú opodstatnenosť. Vychádza zrejme z vnútornej potreby človeka obklopovať sa prostredím, ktoré mu poskytuje voľnosť pohybu, možnosť pozorovať, a tak lepšie pochopiť prírodné zákonitosti, čo mu v konečnom dôsledku prináša príjemný pocit a pohodu. Dôležité je, aby aj dnešný človek túžiaci po kontakte s prírodou mal možnosť mať vo svojom okolí tú svoju oázu, ktorá mu poskytne priestor na oddych, inšpiráciu, vnímanie múdrosti prírody.

Záhradná a parková tvorba sa vyvíjala súbežne s rozvojom sídelných štruktúr jednotlivých civilizácií už od staroveku a prvé zmienky o nej pochádzajú zo starého Egypta a Mezopotámie (Tomaško, Supuka, 2003). V každom období ju ovplyvňovali prírodné podmienky (podnebie, reliéf, vegetácia), stav spoločnosti (spoločenské zriadenie, tradície, vkus) a účel, pre ktorý sa dielo vytváralo. Tieto činitele sú v určitom čase a priestore konštantné, čím vytvárajú historický sloh.

Historické záhradné slohy možno rozdeliť podľa miery uplatnenia prírodných prvkov v zásade do dvoch skupín:

- *pravidelnosť a formálnosť* je charakteristická pre tvorbu stredovekých hradných a kláštorňých záhrad, talianskych renesančných záhrad a záhrad v štýle francúzskeho baroka,
- *nepravidelnosť a prírodný charakter* sa významne uplatňujú v anglickom krajinárskom slohu a v tvorbe čínskych a japonských záhrad.

Záhrady a parky sa počas dlhej kultúrnej histórie vyvíjali. Zakladali sa s rôznou mierou rešpektu voči pôvodnému prírodnému prostrediu. Dnes sú takéto zachované historické objekty fenoménom ľudských sídel a krajiny. Hoci majú rôznu kvalitu, sú prvkom výrazne obohacujúcim životné prostredie sídel. Bolo by absolútne nesprávne takéto objekty z akýchkoľvek dôvodov preformovávať na pôvodné „geobiocenózy“, a tak poprieť zámer ich autorov – vytvoriť kultúrne, často kompozične, slohovo a dendrologicky veľmi cenné zoskupenia domácich aj introdukovaných drevín.

Súčasná parková tvorba sa usiluje o čo najväčší súlad s prírodnými prvkami, zákonitostami a vzťahmi. Veľmi diskutovanou otázkou v tejto súvislosti je vylúčenie používania domácich druhov rastlín, aby sa zabránilo nežiaducej rozširovaniu introdukovaných. Je pravda, že sa rozširujú na úkor našej flóry, avšak úplné vylúčenie alochtónnych rastlín z úprav v krajinár-

sko-sadovnickej praxi by viedlo k nežiaducemu ochudobneniu biodiverzity druhov a v konečnom dôsledku aj atraktívnosti scenérie.

V krajinárskej tvorbe vždy boli základným stavebným materiálom dreviny a ich existencia v prostredí zároveň odráža vývoj ekologických podmienok daného stanovišťa. Fakt, že naši predkovia pri tvorbe záhradných architektonických diel isté väzby nepoznali, alebo nerešpektovali, ešte neznamená, že preto nemajú svoju kvalitu a historickú opodstatnenosť. V každom prípade používali sortimenty, ktoré boli schopné vzájomnou kombináciou vytvoriť maximálne efekty v daných ekologicko-historických podmienkach prostredia. Naša generácia má dnes možnosť posúdiť, do akej miery sa introdukované dreviny prispôbili zmeneným prírodným podmienkam a v ktorých lokalitách sa im darí dokonca lepšie ako domácim. Vzhľadom na rôznu mieru premeny až devastácie pôvodných podmienok antropogénnymi vplyvmi sa v sadovnickej praxi pripúšťa, a dokonca vyžaduje určitý podiel cudzích druhov drevín. Nekompromisné požadovanie výlučného používania autochtónnych druhov svedčí o neinformovanosti v oblasti histórie civilizácie a kultúry, ale aj o otázkach existenčných a pestovateľských požiadavkách (Machovec, 1997).

V súčasnosti v nijakej vednej disciplíne nie je možné uzavrieť sa do okruhu vlastných poznatkov. Najväčší pokrok sa dosahuje v interdisciplinárnom priestore. Pri tvorbe parkov treba nevyhnutne brať do úvahy poznatky z geobotaniky, ekológie, systematickej botaniky, klimatológie, histórie, pestovania rastlín a záhradnej architektúry.

Východiská pri tvorbe parkov a plôch mestskej zelene

Naša krajinárska a sadovnickej prax je v súčasnosti zameraná prevažne na komplexnú obnovu parkov, záhrad a ostatných plôch kultúrnej zelene. V podstate ide o plochy, ktorých údržba sa viac rokov čiastočne alebo úplne zanedbávala. Porastovú obnovu takýchto plôch a vytvorenie ich novej funkčnej náplne možno docieľiť v pomerne krátkom čase. Je to však proces odborne náročný, ktorý vyžaduje dostatok skúseností i znalostí a možno ho rozdeliť v zásade do dvoch základných okruhov:

Park z 18. storočia pre Katarínu Veľkú v Cárskom Sele (Rusko). Foto: archív autorky

Prírodno-krajinárska úprava parku v Ledniciach (ČR). Foto: archív autorky

- **Obnova stromového poschodia** – spočíva vo vyhodnotení drevín, v nevyhnutných prebierkach, ošetrovaní poškodených porastov a nových výsadbách.

- **Obnova podrastového poschodia** – vyžaduje podrobné znalosti stanovištných podmienok (pôdnych, svetelných, teplotných, vlhkostných), skladby sortimentu a technológie zakladania. Obe zložky tohto poschodia (kroviny a byliny) sú rovnocenné a previazané mnohými vzťahmi. Sú to vzťahy navodzujúce estetické väzby i vzájomná ekologická podmienenosť existencie. Táto oblasť nebola dostatočne preferovaná, preto

Krajinárska úprava brehov rybníka v mestkom parku v Nitre. Foto: archív autorky

Krajinárska scenéria zámockého parku v Smoleniciach. Foto: archív autorky

v našich parkoch poväčšine chýba kvitnúce bylinné poschodie a verme, že nie je v nedohľadne doba, kedy súčasťou lemov krovitých a stromovitých výsadiieb budú prírode blízke bylinné vegetačné prvky, kvetnaté lúky, kvetnaté brehy stojatých alebo tečúcich vôd a pod. (Kuťková, 1996). To je hlavný dôvod upriamienia pozornosti na takýto významný priestorotvorný fenomén našich parkov, záhrad a plôch kultúrnej zelene. Z tohto pohľadu je výpovedným napr. obdobie kvitnutia jarných efemérov (veternice hájnej – *Anemone nemorosa*, chochlačky dutej – *Corydalis cava*, snežienky

jarnej pravej – *Galanthus nivalis* atď.). Ak sa v rámci rekonštrukcie parku podarí vytvoriť takýto podrast s celoročnou pokrývnosťou, okrem výrazného estetického aspektu sa zamedzí rastu burín, čo v konečnom dôsledku znamená aj minimálnu údržbu.

Snahou sadovníkov a krajinárskych architektov je dosiahnuť, aby estetické zákonitosti, ktoré rozhodujú o harmonickom účinku sadovníckej či krajinárskej kompozície, vychádzali z ekologických vzťahov a rešpektovali ich ako nevyhnutné existenčné podmienky.

K dosiahnutiu tohto cieľa treba:

- analyzovať druhové a priestorové štruktúry spoločenstva,
- dôkladne poznať súčasný bylinný podrast,
- zhodnotiť stanovištné podmienky,
- navrhnúť druhovú a priestorovú skladbu bylinného i drevinového poschodia,
- stanoviť technológiu výsadiieb.

V našich podmienkach prevládajú stanovištia mezofytných rastlín. Vyznačujú sa tým, že sú väčšinou porastené drevinami a krovinami. Bylinné poschodie vytvára len podrast, ktorý je v prípade krajinárskej a sadovníckej praxe prevažne zastúpený trvalkami. Existujú rozmanité prírodné stanovištia, ale aj stanovištia vytvárené človekom (v parkoch a záhradách). Vyskytujú sa stanovištia s vysokým obsahom surového humusu (pôdy v ihličnatých porastoch), ale aj s humusom rozloženým (v listnatých porastoch). Rozdielne sú stanovištia záhrad či starých parkov, iné stanovištné podmienky sú vnútri porastov, úplne odlišné v okrajových zónach.

Spoločenstvá mezofytného typu potrebujú na svoju existenciu v našich podmienkach pomerne dlhé vegetačné obdobie (4 – 6 mesiacov). Naše klimatické podmienky sú charakteristické tým, že teplotné rozdiely medzi dňom a nocou sú tlmené hojnou vegetáciou a nikdy nedosahujú kontinentálnu klímu daného stanovišťa. Intenzitu slnečného žiarenia tlmí vrstva atmosféry a prítomnosť porastov drevín, čo spolu s polohou stanovišťa ovplyvňuje aj veterné podmienky. Zrážky bývajú dosť výdatné, rozložené zväčša rovnomerne v priebehu celého roka, snehová pokrývka nepretrváva dlho, obzvlášť v nižších polohách sa niekedy aj v priebehu zimy roztopí.

V prírodných krajinárskych úpravách treba v rozhodujúcej miere uplatňovať bylinné druhy domácej flóry. Tento fakt je limitujúci najmä pre uplatnenie trvaliek, ktoré sú dôležitým prvkom parkových úprav. Práve autochtónne kvitnúce byliny (mrazuvzdorné trvalky) sú v našich klimatických podmienkach schopné plniť kompozičný zámer aj viac vegetačných sezón. Ako doplnkové sa môžu uplatniť rastliny iných pestovateľských skupín (drobné kvitnúce kry, cibuľovité a hlúznaté rastliny, výnimočne aj letničky). S takýmito spoločenstvami kvitnúcich bylín možno uvažovať v mestských parkoch (kosených 2 – 3-krát ročne) výmenou za náročne udržiavané plochy parkových trávnikov (kosených 8 – 10-krát ročne).

Záhrada manželov Sorosovcov na Long Islande v New Yorku (USA). Foto: archív autorky

Spoločenstvá podrastov prichádzajúcich do úvahy pre naše parky a plochy kultúrnej zelene možno v zásade rozdeliť podľa Šonského (1996) do dvoch typov:

- **Podrasty zapojených listnatých porastov a ich okrajov.** Jarné, jesenné a zimné obdobie v podrastových zónach je veľmi svetlé, vhodné na rast a vývoj efemérnych druhov, ku ktorým patrí napr. veternica – *Anemone*, pečeňovník – *Hepatica*, snežienka – *Galanthus*, bleduľa – *Leucojum*, chochlačka – *Corydalis*, scila – *Scilla*, cesnak medvedí – *Allium ursinum* atď.

Ďalšiu skupinu tvoria tieňomilné rastliny vegetujúce pod korunami listnatých stromov, v letnom období schopné vytvárať pôdnu pokrývku. Patrí k nim krpčiarica alpska, červená a veľkokvetá – *Epimedium alpinum*, *E. rubrum* a *E. grandiflorum*, ľubovník kalíškatý – *Hypericum calycinum*, hluchavka škvrnitá – *Lamium maculatum*, pachysandra vrcholová – *Pachysandra terminalis*, pľúcnik lekársky a úzkolistý – *Pulmonaria officinalis* a *P. angustifolia*, zimozelen menšia a väčšia – *Vinca minor* a *V. major*, valdštajnka trojpočetná – *Waldsteinia ternata*, chlpaňa lesná – *Luzula sylvatica* atď.

Zo skupiny stredne vysokých a vysokých trvaliek sú vhodné: prilbica modrá – *Aconitum napellus*, udatník lesný – *Aruncus sylvestris*, náprstník žltý a červený *Digitalis lutea* a *D. purpurea*, funkia – *Hosta fortunei*, ostrica previsnutá – *Carex pendula*, metlica trsnatá – *Deschampsia cespitosa* atď.

- **Podrasty riedkych listnatých a ihličnatých stromových porastov.** Sú to variabilné spoločenstvá z pásma lesostepí až stepí, až po byliny riedkych smrečín a kosodreviny. Napriek ich rozdielnosti sú známe zhodné druhy, ktorých existencia je limitovaná pred-

všetkým vyhraneným svetelným pôžitkom. Pre lokality starých záhrad, parkov a lesných porastov s riedkou a rozptýlenou výsadbou stromov sú vhodné menej náročné druhy domáceho pôvodu, napr. zbehovec plazivý – *Ajuga reptans*, cesnak medvedí – *Allium ursinum*, veternica hájna a iskerníková – *Anemone nemorosa* a *A. ranunculoides*, áron škvrnitý – *Arum maculatum*, kopytník európsky – *Asarum europaeum*, marinka – *Asperula*, jarmanka väčšia – *Astrantia major*, konvalinka voňavá – *Convallaria majalis*, chochlačka dutá a plná – *Corydalis cava* a *C. solida*, čemerica smradľavá – *Helleborus foetidus*, pečeňovník trojlaločný – *Hepatica nobilis*, hluchavník žltý – *Galeobdolon luteum*, hrachor jarný – *Lathyrus vernus*, ľalia zlatohlavá – *Lilium martagon*, tŕňovka dvojlistá – *Maianthemum bifolium*, medovka medovkolistá – *Melittis melissophyllum*, bažanka trváca – *Mercurialis perennis*, kyslička obyčajná – *Oxalis acetosella*, kokorík mnohokvetý – *Polygonatum multiflorum*, prvosienska vyššia a bezbyľová – *Primula elatior* a *P. vulgaris*, pľúcnik úzkolistý a lekársky – *Pulmonaria angustifolia* a *P. officinalis*, zimozelen menšia – *Vinca minor*, mrvica lesná – *Brachypodium sylvaticum*, smlz trstovníkovitý – *Calamagrostis arundinacea*, ostrica biela – *Carex alba*, kostrava obrovská – *Festuca gigantea* a pod.

Pre polotienisté a tienisté stanovišťa so zvýšenou vlhkosťou, s pôdou dobre zásobenou humusom, priepustnou a kyslou pôdnou reakciou sú najvhodnejšie: prilbica modrá – *Aconitum napellus*, udatník lesný – *Aruncus sylvestris*, astilbia – *Astilbe*, ploštičník srdcovitolistý – *Cimicifuga cordifolia*, pakost lesný – *Geranium sylvaticum*, pečeňovník triloba – *Hepatica triloba*, jazýčník – *Li-*

Kvetinové záhony prírodného charakteru v parku v Buckinghamshire (Anglicko). Foto: archív autorky

gularia, noholist – *Podophyllum*, kokorík – *Polygonatum*, rodgerzia – *Rodgersia*, lomikameň – *Saxifraga*, kostihoj – *Symphytum* a mitrovka veľkokvetá – *Tellima grandiflora*.

Pre tienisté a suché stanovišťa porastov listnatých lesov a ich okrajov na ílovito-hlinitých pôdach s dostatočnou zásobou živín, avšak s obmedzeným množstvom pôdnej a vzdušnej vlhkosti, s kolísavými svetelnými podmienkami v priebehu roka, sú charakteristické rastliny, ktoré neznašajú konkurenciu stromových koreňov. Pre takéto stanovišťa sú najvhodnejšie druhy: bergénia srdcovitolistá – *Bergenia cordifolia*, cyklámen – *Cyclamen*, papraď samčia – *Dryopteris filix-mas*, pajahoda indická – *Duchesnea indica*, krpčiarka alpínska – *Epimedium alpinum*, prýštec – *Euphorbia*, lipkavec marinkový – *Galium odoratum*, pakost podzemkatý – *Geranium macrorrhizum*, čemerica – *Helleborus*, ľubovník kalíškatý – *Hypericum calycinum*, hluchavník žltý – *Galeobdolon luteum*, chlpaňa hájna – *Luzula sylvatica*, kostihoj – *Symphytum*, zimozelen menšia – *Vinca minor*, valdštajnka kuklíková – *Waldsteinia geoides* a *W. ternata* – valdštajnka trojpočetná.

* * *

Tvorba súčasných parkov principiálne vychádza z anglickej krajinárskej školy, ktorá je najbližšia psychike moderného človeka túžiaceho po odpočinku, relaxe v prírode blízkom prostredí. Na rozdiel od klasického anglického prístupu je dnes dôležité zabezpečiť návštevníkovi možnosť výberu a voľby cieľa, možnosť objavovať, poznávať. V modernom chápaní musí byť park ako dielo krajinárskej architektúry súčasťou urbanizovanej krajiny, musí rešpektovať pôdne i klimatické podmienky, technickú infraštruktúru, ako aj miestnu komunitu. V mestskom parku bude aj v budúcnosti mestský človek vyhľadávať miesta, ktoré v ňom vyvolávajú pocity harmónie, pohody a pokoja. Preto je zrejme, že tvorba moderných plôch mestskej zelene musí vychádzať z princípov prírody blízkejších scenérií a používať čo možno najviac prirodzených zoskupení druhov bylín a drevín. Zároveň sa v nej musí uplatniť adekvátne spektrum stanovišťne vhodných alochtónnych druhov z kultúrno-estetických a kompozičných dôvodov, ale aj s ohľadom na zmenené podmienky prostredia mestských sídel.

Príspevok vznikol s podporou projektu grantovej agentúry VEGA č. 1/8165/01 a KEGA č. 3/109503.

Literatúra

- Kučková, T.: Využití trvalek ve veřejné zeleni. Jena Praha, 1996, 78 s.
- Machovec, J.: Domáci a cizokrajné dreviny v našich parcích. In: Mestský park. SPU Nitra, 1997, s. 4 – 8.
- Supuka, J.: Krajínovotvorná funkcia vegetácie. In: Krajina, človek, kultúra. SAŽP B. Bystrica, 1996, s. 12 – 16.
- Šonský, D.: Trvalky vhodné pro podrostová patra. In: Využití trvalek v krajinárskej praxi. Jena Praha, 1996, s. 18 – 20.
- Tomaško, I., Supuka, J.: Obnova historickej zelene. Edícia Ochrana biodiverzity. SPU Nitra, 2003, 76 s.

Ing. Ľubica Feriancová, PhD., Katedra záhradnej a krajinnej architektúry Fakulty záhradného a krajinného inžinierstva SPU v Nitre, Tulipánová 7, 946 01 Nitra
Lubica.Feriancova@uniag.sk